

FUNKCIE A PODOBY VYBRANÝCH MÉMOV V DIGITÁLNEJ SFÉRE¹

Lubomír Gábor

*Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Trnava*

GÁBOR, Lubomír: Functions and Forms of Selected Memes in the Digital Sphere. Slovak Language, 2021, Vol. 86, No. 1, pp. 55 – 77.

Abstract: The presented study deals with the analysis of memes as specific cultural-linguistic units. It mentions various theoretical concepts that dealt with memes and points to its own definition of the term. The aim of this text is a linguistic and semantic analysis of a selected type of memes from websites in the Slovak language, naming structural „genre“ tendencies in the so called image macro memes. The study attempts to clarify main functions and principles of excerpted image macro memes, highlighting iterability as the most important sign of the memetic process whose result is a meme as a specific text unit.

Key words: meme, image macro memes, memetic functions, formal-semantic analysis, iterability, digital sphere

Úvod

V predloženej štúdií obraciame pozornosť na moderný fenomén mémov² (v súčasnosti veľmi aktuálny najmä v digitálnom priestore sociálnych sietí, prípadne na iných verejných internetových fórach a pod.). Napriek tomu, že mém je v zahraničnej odbornej či popularizačnej literatúre relatívne bohato opísaný a analyzovaný pojem,³ predsa len možno sledovať, že jeho chápanie je vo vedeckom diskurze rozpo-

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu *Naratívna literatúra v synchrónnom a diachrónnom aspekte* (FPPV-05-2021) s podporou Fondu pre podporu výskumu Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

² V texte budeme narábať s neterminologickým pomenovaním „mém – memetický“, ktoré je prispôbené originálnemu anglickému substantívu a od neho utvoreného adjektívneho tvaru „meme – memetic“. Nemožno prehliadnúť skutočnosť, že mémy sú aktuálnym a značne rozšíreným prvkom v digitálnej sfére aj na Slovensku. Postupné etablovanie pojmu mém, príp. jeho subštandardného a veľmi rozšíreného ekvivalentu „memečko“, s ktorým sa možno stretnúť na sociálnych sieťach, blogoch, videoblogoch (tzv. vlogoch) predovšetkým na platforme YouTube alebo na samostatných internetových stránkach propagujúcich mémy, napr. Zomri.sk, Emefka a i., v slovenčine, je potvrdením rozširovania a aktualizovania tohto moderného fenoménu predovšetkým v jazyku mladších generácií. Pojmy memetický alebo memetika sa však takej popularite v bežnom styku jazykových nositeľov zatiaľ netešia.

³ Memetika ako problematicky prijímaná, no predsa relatívne etablovaná vedná metóda mala v rokoch 1997 – 2005 vlastný vedecký časopis *Journal of Memetics. Evolutionary Models of Information Transmission*, ktorého tematické zameranie bolo síce výlučne orientované na memetiku, ale vo veľmi širokom ponímaní zahŕňalo o. i. vedecké poznatky psychológie, genetiky, medicíny, biológie, ale aj kulturológie, semiotiky či sociálnych vied. V jednotlivých štúdiách publikovaných v časopise sa postupne predstavili a obhajovali teórie memetiky a jej vplyvu na ľudské konanie a myslenie, no predovšetkým na procesy šírenia ideí v konkrétnych sociálnych podmienkach.

ruplné a nejednoznačné. Tento stav zaiste vyplýva z nepresne stanoveného koncepčného vymedzenia pojmu mém, teda z nejasne zodpovedanej principiálnej otázky, čo to vlastne mém je, z čoho vychádza a aké sú jeho funkcie v jazyku a kultúre.

V tomto texte preto selektívne poukážeme na reprezentatívne teoreticko-metodologické prístupy k mémom ako kultúrnym fenoménom a ich súčasným definíciám, naznačíme významový a noetický posun v ich vnímaní a pokúsime sa problematizovať definíčné vymedzenie tohto pojmu, ktoré podporíme analýzou memetických foriem a funkcií s dôrazom na slovenský kultúrno-jazykový kontext, v ktorom sa tomuto fenoménu dosiaľ nevenovalo veľa odbornej pozornosti.⁴

Teoreticko-metodologická časť

Pôvod uvedeného pojmu siaha k americkému vedcovi (odborníkovi v oblasti zoológie a evolučnej biológie) Richardovi Dawkinsovi (1941), ktorý vo svojom diele *The Selfish Gene* (1976)⁵ mém definoval ako jednotku kultúrnej informácie, podliehajúcu kultúrnej transmisii prostredníctvom imitácie. Pojem je odvodený z gréckeho slova *μιμῶμαι* [mimu:me] – imitovať, napodobňovať. Mém podľa neho predstavuje priamu paralelu k biologickému génu – obidve spomenuté jednotky nesú špecifickú informáciu, podliehajú replikáciám, pri ktorých emitovaní dochádza k nutným mutáciám ich pôvodnej štruktúry. To znamená, že mémy majú ako špecifické jednotky kultúrnej informácie (najrôznejšieho charakteru) vo vhodných sociálnych podmienkach a podľa zásad prirodzeného výberu schopnosť prejsť od nositeľa informácie k príjemcovi (od človeka k človeku). Ten informáciu prijme (imituje) a môže replikovať/podávať ďalej, pritom sa však jej obsah vyvíja a podlieha mutáciám/zmenám – nikdy ju nemôže podať celkom totožne.

Takéto noetické poňatie memetiky sa veľmi rýchlo stalo významnou inšpiráciou pre celý rad teoretikov, usilujúcich sa pochopiť zákonitosti biologického a naj-

---

V roku 2008 zostavil Dr. R. Finkelstein obsažné kompendium (*A Memetics Compendium*) významných a pre rozvoj memetiky azda profilových štúdií, v ktorom na ploche takmer 1700 strán nechýbali texty najznámejších vedeckých predstaviteľov tejto pomerne mladej výskumnej metódy. Napriek tomuto enormnému materiálu je v menovanom kompendiu zachytený len zlomok rôznych metodických a teoretických prístupov k mémom, ktoré sa v priebehu 20. storočia postupne vyskytli vo vedeckom diskurze a svojsky ho ovplyvnili, prípadne ovplyvňujú až dosiaľ.

⁴ K mémom a ich komplexom (tzv. memplexom) v poeticky sformovanej kultúrnej pamäti sa podrobnejšie vyjadril napríklad M. Golema (2013, s. 20), ale aj J. Dolník (2010, s. 98 – 99), ktorý akcentuje jazykové mémy v medzigeneračnej jazykovej pamäti. Definuje ich ako nefyzické replikátory, ktoré sa šíria, pričom v procese šírenia môže dôjsť k ich mutáciám, prameniácim z interpretačne založenej imitácie; takéto „mémové mutanty“ sú podľa menovaného autora prejavom evolúcie jazyka. Tento prístup prepája lingvistický a kulturológický pohľad na memetiku, zasahuje aj do teórie recepcie. K najnovším podrobnejším monografiám o danej téme v slovenskom vedeckom diskurze patrí publikácia S. Šoltésovej *Memetické texty a digitálne médiá* (2016), komentujúca rôzne typy mémov (verbálnych i neverbálnych) v digitálnom priestore.

⁵ Toto dielo nám bolo dostupné v českom preklade „*Sobecký gen*“ (Praha, 2003).

mä kultúrneho vývinu ľudskej spoločnosti. Zaujímavým mementom v teoretickom prístupe k memetike bola pozícia kultúrnej semiotiky – v európskych podmienkach sa semiotickým úvahám o memetike venoval najmä nemecký profesor Walter A. Koch (1934).

Podľa neho existuje nutné, hoci čiastočne či úplne nevedomované, „memetic-ké“ spojenie medzi prírodou a kultúrou; súhra prírodného a kultúrneho sveta podľa neho vytvorila univerzálny kultúrny fenomén tzv. unikultúry (Koch, 1989, s. 133 – 137). Všetky kultúrne prvky a inštitúcie ľudstva (stereotypy, rituály, mýty, ale aj konkrétne jazykové prejavy) sú tak pokračovaním primárneho prírodného obrazu – autor presne definoval unikultúru ako *memetic continuation of nature*:

„Všetky kultúrne objavy majú prirodzených predchodcov: jazyk má zvuky primátov, stany a chaty majú jaskyne [...]. Keď sú ľudia konfrontovaní s problémom ‚vymýšľania‘ kultúrnych jednotiek, nevedomky používajú tie prirodzené schopnosti a vzory, ktoré už majú k dispozícii, a transformujú ich [...] do nových nápadných jednotiek. [...] Artefaktový nástroj je spojený najmä s kritériami ‚intencie‘ a ‚memetickej tradície‘.“⁶

Odhladnuc od podobných, pomerne diskutabilných teorém, ostáva kritérium intencie pevnou súčasťou uvažovania o mémoch. Azda najpregnantnejším príspevkom k memetickej teórii je tvorba americkej vedkyne Susan Blackmore (1951), ktorá okrem viacerých článkov do časopisu *Journal of Memetics* vydala aj súhrnnú monografiu *The Meme Machine* (2000).⁷

Podľa S. Blackmore (2001, s. 29) sa memetická evolúcia môže rozvíjať bez toho, aby sa do úvahy brala potreba génov. Mém tak možno definovať ako všetko, čo sme sa naučili imitovaním niekoho iného – ide teda o špecifickú informáciu, ktorá sa transponuje z mozgu do mozgu (medzi komunikujúcimi osobami) prostredníctvom imitovania. Mémom sú i všetky slová slovnej zásoby, ktoré sme si osvojili, naučené a podávané príbehy, všetky znalosti a návyky, ktoré sme prevzali od iných ľudí prostredníctvom výchovného pôsobenia.

Mémy majú podľa S. Blackmore (2001, s. 37, 67) i konatívnu funkciu – autorka ich chápe ako konkrétne návody na určité spôsoby správania, prítomné v ľudskom mozgu (prípadne v iných objektoch) a šírené negeneticky, t. j. imitáciou. Imitácia je typom replikácie – práve ona dáva mémom ich špecifické replikačné vlastnosti. Je to teda podávanie informácie použitím jazyka, čítania, priamej výzvy, prípadne iného prostriedku či správania, napodobňovanie myšlienok alebo prejavov iných ľudí. Ak

---

⁶ „All cultural inventions have natural predecessors: language has primate calls, tents and huts have caves [...]. When humans are confronted with the problem of ‚inventing‘ cultural units, they unwittingly make use of those natural propensities and patterns already at their disposal and transform them [...] into a new conspicuous unit. [...] The artefactual tool is particularly linked up with the criteria of ‚intention‘ and ‚memetic tradition‘.“ (Koch, 1989, s. 134 – 135).

⁷ Toto dielo nám bolo dostupné v českom preklade *Teorie memů* (Praha, 2001).

ale nejaká entita má vystupovať ako eventuálny replikátor, musí konať podľa evolučného algoritmu, založeného na variabilite (zahŕňa nutnú zmenu štruktúry jednotky v procese podávania/kopírovania, t. j. žiadny príbeh nemožno podať dvakrát rovnako, žiadne dve budovy nie sú dokonale totožné a i.), selekcii (mémy sa replikujú podľa miery ich pútavosti, napr. niektoré príbehy sú podávané zaujímavejším spôsobom ako iné, preto sa aj hlbšie vryjú do pamäti, pričom sa s vyššou pravdepodobnosťou opäť podajú inému človeku a budú sa reprodukovať ďalej, niektoré sú odsúdené na zánik), napokon na princípe trvácnosti (heredity – dedičnosti), t. j. na (medzigeneračnom) uchovaní mému – teda jeho foriem a detailov – v procese podávania.

Samozrejme, tu je potrebné doplniť, že teória nezabudla na pomenovanie výnimiek z platnosti danej definície. Za mým sa nepovažujú také prvky či informácie, ktoré síce vznikli imitovaním (napodobňovaním) iného človeka, ale v procese napodobňovania nebol odovzdaný žiadny obsah, žiadna špecifická informácia, ktorá by komunikačného partnera obohatila o novú znalosť či skúsenosť:⁸

„V skutočnom napodobňovaní sa kopíruje niečo o akcii od aktora k imitátorovi, kým v ostatných formách sociálneho učenia sa nekopíruje nič. [...] To dobre zapadá do Thorndikeovej definície imitácie ako „učenia sa uskutočniť nejaký akt tým, že vidíme, ako sa robí.“⁹

S. Blackmore (2001, s. 18) zároveň tvrdí, že mémy sa môžu podľa potreby spájať a spolupracovať vo väčších, vzájomne sa podporujúcich celkoch, tzv. memplexoch. Tento poznatok sa môže účinne akcentovať napríklad v literárnej vede alebo naratológii, ak za mým považujeme fragment (medzi)generačne tradovaného príbehu. Samostatne stojaci motív či príbehový fragment by sa sotva mohol účinne replikovať, ak by sa nespájal s inými prvkami do väčších komplexov, aby tak mohol prispieť k formovaniu kultúrnej pamäti konkrétneho spoločenstva.

---

⁸ V memetickej teórii (bližšie podľa Blackmore 2001, s. 68 – 74; 2008, s. 171 – 172) sa imitácia spája s fenoménom nákazlivosti (angl. *contagion*), fungujúcom na princípe inštinktívnej, imitatívnej sugescie a sociálnej facilitácie. Ak sme v istom prostredí a za istých podmienok vystavení nejakému (intenzívnemu) pôsobeniu, je pre nás ťažké mu odolať. Avšak, nie každé takéto pôsobenie musí byť nutne memetické – napríklad intenzívny a emotívny smiech (ktorý pre nás môže byť pohánkou tiež sa smiať), napodobňovanie konkrétnych zvukov alebo zívanie (nutkanie na zívnutie môžeme cítiť, keď pred nami niekto zívne) sú vrodené a prirodzené biologické reakcie organizmu na špecifické vonkajšie pôsobenie. Keďže tieto prejavy so sebou nenesú nový obsah alebo inštrukciu, nemožno ich definovať ako mémy. Rovnako vylúčené je uvažovanie o memetickej pôsobení pri zvieratách – jedno zviera môže od druhého odporovať nejakú činnosť, ale jej realizovanie musí predsa len objaviť „nanovo“ individuálnym učením, teda príjemca neprezval/nereplikoval informáciu s detailmi, nenaučil sa osobitosti výkonu tejto činnosti a následne činnosť vykonával pokiaľ inštinktívne. Tejto téze sa podrobnejšie venovali C. M. Heyes (1993) alebo S. Blackmore (2001, s. 173 – 174), ktorá pre potreby memetiky definuje rozdiel medzi sociálnym, individuálnym učením, pravou imitáciou a ľudským kultúrnym učením.

⁹ „In true imitation something about the action is copied from actor to imitator, while in other forms of social learning nothing is copied. [...] This fits well with Thorndike's definition of imitation as „learning to do an act from seeing it done““ (Blackmore, 2008, s. 174).

Pojem kultúrna pamäť používame, vychádzajúc z definície nemeckého vedca J. Assmanna (2001). Teóriu memetiky v relatívne nedávnom období prevzala i americká folkloristická škola, zaoberajúca sa výskumom rozprávky. Americký literárny vedec Jack David Zipes (2006, s. 5) folklórnu rozprávku a jej diskurzívnu tradíciu považoval za jedinečný príklad aplikovanej memetiky. Ako ďalej konštatuje (Zipes, 2006, s. 7), mém musí prekonať štyri fázy, aby sa mohol replikovať: 1) asimilácia jednotlivcom, ktorý sa stane novým hosťiteľom mému; 2) uchovanie mému v tejto individuálnej pamäti; 3) individuálne vyjadrenie mému prostredníctvom jazyka, správania alebo iných foriem, ktoré sú vnímateľné inými členmi spoločnosti; napokon 4) transmisia takto kreovanej informácie (použitie je tiež spojenie „meme vehicle“) k ďalším jednotlivcom. Šírenie mému však závisí nie od neho samotného, ale najmä od konštelácií subjektívnych (personálnych) a objektívnych (okolnostných) faktorov.

Najnovšie možno vo vedeckom diskurze badať značný významový posun vo vnímaní analyzovaného pojmu. Slovo mém (meme) sa v súčasnom anglickom jazyku obohacuje o druhý význam, ktorý sa spája predovšetkým s digitálnou sférou a v nej sa aktuálne popularizuje. Podľa oxfordského slovníka sa mém druhotne definuje ako obrázok, video, časť textu a i., dôraz sa tu kladie na jeho rýchle, ba priam bezprostredné šírenie medzi internetovými používateľmi, pričom pri jeho šírení dochádza k menším zmenám často s humorným charakterom.¹⁰ Azda aj preto sa vo verejných diskurzoch o mémoch hovorí o novšom type tohto fenoménu, a to o tzv. „Internet meme“ – internetovom méme.

Takto formulovaná definícia si všima len azda prototypické moderné mémy, t. j. tie, s ktorými sa na internete možno stretnúť pravdepodobne najčastejšie. To však ešte nie je smerodajný faktor. Mémy sú zväčša šírené prostredníctvom „zdieľania“ na sociálnych sieťach alebo podobných platformách, pričom dôležitou otázkou je, kto dané mémy tvorí, za akým účelom ich produkuje a aké intencionálne princípy platia pri ich šírení na internete. Samostatné webové stránky, ktoré produkujú mémy, nemajú vždy šťastie, aby sa ich produkt úspešne šírili (dôkazom je kvantitatívny údaj – počet „zdieľaní“ zo strany návštevníkov danej stránky, ktorý v mnohých prípadoch nepresiahne ani číslo desať). Nikdy sa nedá s istotou predpokladať, ako zareaguje príjemca v tejto komunikácii a ktorému mému dá šancu na úspešnú imitáciu a transmisiu. Do úvahy teda prichádza otázka, či takéto produkty tvorené podľa postupne medzinárodne ustáľovaných (a v oxfordskej jazykovej definícii načrtnutých) postu-

---

¹⁰ Oxfordský slovník (*Oxford Learner's Dictionaries*) pri prvom význame tohto pojmu uvádza definíciu: „... an idea that is passed from one member of society to another, not in the genes but often by people copying it“ („... myšlienka, ktorá sa nesie od jedného člena spoločnosti k druhému, nie geneticky, ale často ľuďmi, ktorí ju kopírujú). (prelož. aut.) Citovaný slovník je dostupný online: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/meme> (citované dňa 12. 12. 2020).

pov možno nazývať mémom alebo ide len o memetický proces tvorby, ktorý vo finálnom efekte niekedy nevedie k úspešne šírenému mému.¹¹

Implikovaný významový posun je však prítomný aj v otázke princípu trvácnosti – súčasné mémy si vyžadujú bezprostrednosť a aktuálnosť v procese šírenia, ich existencia sa ale spravidla nepohybuje na dlhodobej báze; dokonca sa zdá, že zväčša nepresahuje časový interval niekoľkých dní, ba až týždňov. V staršej teórii sa úspešným mémom prisudzovala vlastnosť dlhovekosti (*longevity*).¹²

Jeden z najnovších metodických prístupov k chápaniu naznačenej rozdielnej a širokej základne memetických procesov je prítomný v štúdiu Bradleyho E. Wigginsa a Breta Bowersa *Meme as a Genre: A Structural Analysis of the Memescape* (2014, s. 11 – 12), v ktorej menovaní autori pertraktujú mém ako komunikačný žáner (!), závislý od rozširovateľných médií, nie je teda médium sám osebe. Podľa nich je memetický proces postupný a pozostáva z prechodnej fázy tzv. „emergent meme“ (vznikajúceho mému). Ten sa stane mémom na základe následnej iterácie (šírenia) a s ňou spojených potrebných obmien pôvodnej formy mému počas jeho používania v internetovom (online) diskurze:

„Keď médiá schopné šírenia sú menené, zmiešavané, parodované atď., stanú sa vznikajúcim mémom. K jeho charakteristikám sa zahŕňa vírusové šírenie a stupeň popularity u členov participujúcej digitálnej kultúry. Avšak, vznikajúce mémy sa líšia od toho, čo sa bežne nazýva internetovým mémom.“¹³

To znamená, že ak sa nejaký prvok stane pre internetových používateľov z istého dôvodu zaujímavý, začnú ho šíriť na webe, pričom rýchlosť šírenia a obľúbenosť

---

¹¹ Predovšetkým na zahraničných internetových stránkach sa úspešne a významne šírený prvok (video, myšlienka, gesto, obrázok a pod.) častejšie označuje spojením napríklad „become a meme, turn into a meme“ vo význame stať sa mémom. Do úvahy sa teda berie fakt, že daný prvok sa ujal vo webovej sociálnej interakcii, následkom čoho sa stal ozajstným mémom, pričom predtým by sa tak neoznačil.

¹² Podľa J. Zipesa (2006, s. 5) má mém tieto primárne vlastnosti: reprodukčnosť, plodnosť a dlhovekosť, aby sa za dlhý čas mohlo rozšíriť množstvo kópií.

V priestore zahraničných populárnych alebo populárno-náučných časopisov, ktoré venujú pozornosť mémom ako moderným komunikačným fenoménom práve akcentovaním pohľadu najmladšej generácie príjemcov a šíriteľov týchto prvkov, sa vyskytol názor, podľa ktorého mém „žije“ najviac dvanásť dní (bližšie podľa:

<https://www.insidehook.com/article/internet/the-50-best-memes-of-2019-explained-by-a-young-person> [citované dňa 12. 12. 2020]).

Vzhľadom na skutočnosť, že neexistuje žiadny relevantný štatistický výskum životnosti mémov, sú takéto názory, pochopiteľne, len subjektívnymi a nepodloženými hodnoteniami. Niektoré mémy (úspešne šírené internetové a sociálne fenomény) sa šíria vskutku aj dlhší čas, iné zasa intenzívne niekoľko dní až týždňov, pričom sa môžu transformovať do upravených podôb a šíriť sa v inovovanej podobe.

¹³ „When spreadable media are altered, remixed, parodied, and so on, they become the emergent meme. Its characteristics include viral spread and a degree of popularity among members of participatory digital culture. However, emergent memes differ from what is commonly referred to as Internet memes“ (Wiggins, Bowers, 2014, s. 12).

či zaujímavosť tohto prvku potom implikuje ochotu, ba priam intenciu ďalších príjemcov postupne variovať pôvodnú formu a takto ju ďalej šíriť. Tým sa z pôvodného prvku, ktorý sa vďaka postupnému šíreniu stal vznikajúcim mémom, uskutočnil pravý internetový mém, obsahujúci okrem potrebných iterácií aj obmeny štruktúry. Wiggins a Bowers (2014, s. 14) hovoria presnejšie o týchto troch kritériách vznikajúcich mémov počas ich transformácie na skutočný mém: intencionálna imitácia, iterácia a rapídna difúznosť. S týmto názorom však možno súhlasiť len čiastočne.

Pri excerpovaní pramenného materiálu na internetových stránkach a platformách sme našli veľmi rozdielne typy mémov (alebo aspoň kultúrnych a jazykových prvkov, ktoré sa ako mémy označovali). Okrem samotných stránok, ktoré slúžili ako báza na memetické šírenie (sociálne siete či špecializované webové stránky), sme zohľadnili aj stránky s audiovizuálnymi zdrojmi (napríklad YouTube) vrátane webových prezentácií slúžiacich nielen na prezentovanie konkrétnych prvkov (napríklad mémov), ale aj na ich komentovanie a hodnotenie, ktoré sa tiež môže stať mémom. Takéto prezentácie sú známe pod názvom „reddit“.¹⁴ Skôr než odpovieme na položenú otázku, je potrebné načrtnúť formálnu rozmanitosť mémov. Mémy dostupné na spomenutých stránkach možno poznávať z viacerých hľadísk:

– Z hľadiska dominantného kanála pri percepcii poznávame najmä mémy vizuálne (kinetické prejavy – napríklad gestá, mimika, posturika tela –, módné ukážky, obrázok, text alebo obrázok s textom¹⁵), auditívne (zvukové prejavy – nahrávky, ústne podávané prvky ako idey, rozprávacie motívy, frázy¹⁶) a audiovizuálne (najčastejšie videá s nejakým zaujímavým alebo pozoruhodným, či inak špecifickým prvkom, pričom zvuk a obraz nemusia mať vždy rovnocennú úlohu pri dosahovaní

¹⁴ Ide o skratkový výraz z anglického „I read it“ – „Čítal som to“. Táto platforma funguje ako špecifická sociálna sieť, združujúca internetových používateľov do istých oblastí podľa záujmu. Nachádza sa na tejto verejne dostupnej internetovej stránke: <https://www.reddit.com> (citované dňa 12. 12. 2020).

¹⁵ Toto je aj na slovenských webových stránkach jedna z najbežnejších foriem výskytu mémov. Označuje sa ako „Image macro meme“. Vo svojej podstate má profilovanú emblematickú povahu – skladá sa najčastejšie z (upravenej alebo prispôbenej) grafickej zložky a krátkeho textového bloku. Obe zložky vzájomne súvisia, reagujú na seba, dopĺňajú sa a spoločne formujú konkrétny komunikačný efekt u príjemcu. Môžu sa však i logicky vylučovať (tvoriac paradox), a tak exponovať humorný, ironický alebo cynický efekt.

¹⁶ V súčasnosti sa na slovenských internetových stránkach relatívne rýchlo ustálila a rozšírila frazeologická jednotka „karma je zdarma“, „America first“ – výrok amerického prezidenta D. Trumpa, ktorý sa však rozšíril s cynickým a výsmiešným významom týkajúcim sa tých, čo sa snažia byť prví i v negatívnych veciach. V zahraničí sme pri excerpovaní našli relatívne rozšírený a známy príklad v súvislosti s fenoménom fiktívnych príbehov o čarodejníkovi Harrym Potterovi – meno nešikovného a zaväťného Nevilla Longbottoma, z ktorého sa po puberte stal sympatický a príťažlivý mladý muž, sa ustálilo ako frazeologické pomenovanie „to be nevillelongbottomed“ pre výrazne pozitívnu fyzickú zmenu postavy muža i ženy vo fáze dospievania. Frazéma sa nachádza v známom slovníku anglických slangových výrazov (*Urban Dictionary*): <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Neville%20Longbottomed> (citované dňa 12. 12. 2020).

komunikačného efektu u prijímateľov¹⁷). Hranice medzi týmito kategóriami nie sú striktné, môžu byť splývavé. Jeden memetický prvok sa môže objaviť i vo viacerých formách, t. j. ako statický obrázok, video a i.¹⁸

– Z hľadiska dominantnej komunikačnej funkcie možno rozoznávať mémy kontaktové (napríklad rôzne druhy pozdravov, motívov každodennej narácie), zábavné (napríklad rôzne druhy obrázkov s humorným komentárom, vtipné scénky so situačným charakterom a i.), informatívne (ako mám sa môžu šíriť podstatné informácie o nejakej udalosti, správy a pod.), poučné či didaktizujúce, kritické (hodnotiace, výsmešné a i.), estetické, persuzívne, výzvové (za mémy sa považujú aj známe a nedávne internetové výzvy, napríklad celosvetovo rozšírená výzva „ice bucket challenge“ – osoba si na hlavu vyleje vedro studenej vody za účelom zvýšenia všeobecného povedomia o amyotrofickej laterálnej skleróze a potrebe hovoriť o tomto probléme; do spomenutej výzvy sa zapojil napríklad aj bývalý slovenský prezident Andrej Kiska). Niektoré ďalšie špecifikované funkcie mémov najmä v digitálnej sfére uvádza S. Šoltésová (2016).

Vzhľadom na širokú základňu prvkov, ktoré sa môžu stať mémom, je podľa nášho názoru vylúčené hovoriť o týchto jednotkách ako špecifických komunikačných žánroch. Nazdávame sa, že mém je výsledok špecifického procesu tvorby, prijímania a šírenia konkrétneho prvku v istom sociokultúrnom priestore. Tento pojem nie je možné komplexne uchopiť a definične, terminologicky vymedziť. Mémom totiž môže byť doslova čokoľvek – v pozitívnom i negatívnom význame, so špecifickou informáciou či hodnotou, ale aj bez nej – od folklórne šírených naračných motívov (súčasných povestí, fám, konšpirácií, memorátov...) cez módné, umelecké, technologické prvky, produkty zábavného a filmového priemyslu, kinetické neverbálne prejavy a pozdravy až po internetové obrázky (zahŕňajúc i emotikony, smile-obrázky, internetové značky...), zvuky, videá a pod.

Podstatou mémov nemusí byť ich variabilita, ako to bolo naznačované v predchádzajúcich teoretických vymedzeniach tohto pojmu, pretože mnohé mémy sa šíria

---

¹⁷ Ide o také prípady, v ktorých sa vo videu nachádza špecifický vizuálny prvok (napríklad nejaké gesto, grimasa, módný prvok a pod.), vďaka ktorému sa video šíri po internete, ale zaznamenaný okolitý zvuk v konkrétnej situácii vo videu nie je pre tento memetický fenomén významný ani potrebný, teda pre prijímateľov mému nehrá žiadnu rolu. Sú však aj také prípady, v ktorých je úloha vizuálnych a auditívnych prvkov rovnorodá. Na niektorých internetových stránkach, ktoré zverejňujú rebríček najrozšírejších mémov, sa za takýto typ mému považuje o. i. napríklad krátke video s tancujúcim dieťaťom (na internete známy ako „Oogachaka Baby“), klip „Gangnam Style“, ďalej „Crazy Frog“ od Axela F. alebo klip „Numa numa yei“ skupiny O-zone, ktoré sú aj v slovenských kultúrnych podmienkach relatívne známe až doposiaľ, hoci ich intenzívne šírenie prebiehalo pred niekoľkými rokmi, ba priam desaťročiami.

¹⁸ Ako príklad možno uviesť vyššie zmienený fenomén „Crazy Frog“. Internetový vyhľadávač nám pri hesle „crazy frog meme“ ponúka veľmi dlhý rad stránok s obrázkami, pohyblivými obrázkami, videami, parodizovanými videami atď., ktoré sa tejto komickej postavičky týkajú a dosiaľ sú na webe šírené.

v nezmenenej alebo len nepatrne upravenej podobe. Nutnou charakteristickou vlastnosťou mémov však ostáva iterabilita – potreba šírenia v konkrétnych sociálnych podmienkach. Práve aspekt folklórneho¹⁹ (spoločensky prijímaného a diseminovaného), teda memetického podávania konkrétnych textových jednotiek možno vnímať ako spojivo jednotlivých rozdielnych teoreticko-metodických prístupov k mémom.

Mémom sa môže stať len niečo, čo úspešne koluje medzi ľuďmi, pričom nemožno presne vymedziť, akú podobu, funkciu, účel či rozsah šírenia a trvácnosti by to malo mať. Je zväčša prakticky nemožné vopred predpokladať, čo sa môže realizovať ako mém (a to nielen v digitálnej sfére), lebo nie je možné vopred stanoviť, čo presne a do akej miery ľudí zaujme.

Počas excerpcie materiálu sme postrehli, že dva totožné obrázky s rovnakým textom mali rozdielny „memetický osud“ – jeden z nich bol totiž mnohonásobne zdieľaný účastníkmi diskusie na sociálnej sieti, ten druhý ostal takmer bez povšimnutia.

Nazdávame sa tiež, že je sporné vo všeobecnosti vyčleňovať osobitne mém v digitálnom priestore (tzv. internetový mém) a mimo neho. Hranice týchto priestorov sú mimoriadne tenké a nie vždy zreteľné. Mémy môžu prechádzať medzi danými priestormi, pritom nemusia meniť svoju formu. Napríklad konkrétny fenomén okolitého sveta sa stane predmetom každodenného rozprávania (kontaktovej komunikácie), prevezme sa do digitálneho sveta – medializuje sa, píše sa o ňom v diskusiách na fórach, vznikajú o ňom textové obrázky, parodické obrázky, rôzne komentáre v blogoch a videoblogoch a pod. Rovnako tak treba pripustiť, že tento proces môže byť súbežný (mém sa šíri v oboch priestoroch vzájomne a približne v rovnakom čase), prípadne opačný – digitálna či mediálna sféra môže ovplyvniť šírenie mému aj mimo tohto priestoru. Fenomény, ktoré spoločnosť reflektuje, sa spravidla objavujú takmer okamžite v rôznych kanáloch a nie je prekvapujúce, že sa dotýkajú oboch spomenutých priestorov. Ide tu o jedinečnú ukážku korelácie médií a diseminovaných obsahov v popkultúre.

Pre mémy je preto mimoriadne zložité určiť konkrétne kritériá a stanoviť ich funkcie, keďže samotný mém môže mať mnohorakú a nepredvídateľnú povahu v rôznych sférach ľudskej činnosti. Napriek tomu možno v konkrétnych memetic-

---

¹⁹ Z pohľadu folklóru, ktorý funguje, takpovediac na memetickom procese v pravom slova zmysle – folklórne motívy sa totiž šíria formami kontaktovej komunikácie, realizujú sa v rade variantov, zobrazujú kultúrne a sociálne špecifiká i hodnoty sociálnej skupiny a jej okolia –, možno za mém považovať všetky v spoločnosti šírené (replikované) naračné motívy vo folklórnych či literárnych žánroch. Sem patria nielen rozprávky, povesti, frazémy (i paremiologického typu), vtipy, anekdoty a aforizmy, ale aj fámy (hoaxy), klebety, konšpiračné teórie, rovnako idey konatívneho charakteru – podporujúce napríklad šírenie svetového terorizmu, diskriminácie či šikanovania, rovnako tak aj humanitarnej pomoci a prejavy medziludskej solidarity a i.

kých skupinách sledovať ustálené tendencie, postupy a prvky ich tvorby, ktoré sú rozpoznateľné u príjemcov a majú predpoklad ďalšieho šírenia.²⁰ Väčšiu mieru takejto ustálenosti memetických parametrov sme okrem samotných folklórnych naratívnych žánrov zaznamenali najmä v type tzv. *image macro memes*, teda v „emblematickej“ podobe mémov, v ktorej zväčša dochádza k „spolupráci“ verbálnej a grafickej zložky, vďaka ktorej mém dosahuje špecifický komunikačný efekt.

Analytická časť

V nasledujúcej časti textu pozornosť zameriame na jazykové vizuálne mémy na slovenských internetových stránkach. Hoci existuje viacero stránok, ktoré publikujú aktuálne mémy o spoločenskom dianí, na väčšine z nich chýba možnosť sledovať ich iterabilitu u ďalších používateľov. Takéto stránky sme preto pri excerpcii materiálu nebrali do úvahy. Mémy sme sledovali na sociálnych sieťach (predovšetkým na platforme Facebook), kde sa uverejňujú na samostatných profilových stránkach ako napríklad *Emefka*, *Zomri*, ďalej *Prešovsky memečkar*, *Zedol som meme*, *Satirén*, *Skromne* a i.

Dominantnú časť takýchto mémov tvoria najmä *image macro memes*, ktoré sa v súčasnosti stávajú významovým prototypom chápania pojmu mém. Budeme sledovať jazykové konštituovanie mémov (z formálneho i sémantického hľadiska), ich funkcie a performatívne stvárnenie. Vzhľadom na nami vymedzené kritérium mémov zohľadňujeme pri excerpcii textového materiálu len také komunikačné jednotky, pri ktorých sa preukázateľne dá uvažovať o iterabilite v momente ich zberu. Do úvahy berieme mémy, pri ktorých je uvedený konkrétny kvantitatívny údaj „zdieľania“, t. j. prevzatia textovej jednotky a jej následného šírenia ďalšími používateľmi na webe v nezmenenej podobe, vyšší ako 50. Tento údaj sme si subjektívne stanovili ako dostatočne reprezentatívny na to, aby sme mohli poukázať na skutočný memetický charakter danej textovej jednotky.

Vzhľadom na tematickú rozmanitosť a diferencovanosť jednotlivých textových jednotiek sme sa rozhodli z primárnej excerpcie vylúčiť také texty, ktoré výrazným spôsobom zosmiešňujú známe osobnosti, politických dejateľov alebo svojsky komentujú aktuálne politické kauzy, napríklad zatýkanie niektorých ústavných činiteľov a vplyvných podnikateľov či sudcov. Do úvahy sme pri zbere materiálu brali najmä aktuálnu tému koronavírusu a s ním spojených obmedzení a problémov spoločenského, politického, hospodárskeho a kultúrneho života na Slovensku. Z meto-

²⁰ Na internete sa nachádzajú i samostatné stránky, ktoré užívateľom pomôžu vytvoriť si a publikovať vlastný mém podľa ustálených štruktúr a postupov. Jednou takou stránkou je napríklad „meme generator“: <https://imgflip.com/memegenerator>. Užívateľ môže použiť predvolený alebo vlastný obrázok (ale aj video a pod.), vložiť doň svoj vlastný text podľa formátovaných textových blokov, môže upraviť farby, veľkosť a iné technické parametre obrázku a jeho časti, nakoniec ho zverejniť na internete.

dického hľadiska si uvedomujeme riziko možného skreslenia analyzovaných vstupných i výstupných dát z dôvodu uprednostnenia len jednej tematickej línie na webe šírených mémov. Musíme však konštatovať, že nami zvolená tematicko-motivická línia je natoľko aktuálna a intenzívne šírená na internete (kvantitatívne bohato a rozmanito zastúpená), že ponúknuté výstupné dáta môžeme akceptovať ako relevantný a dostatočne reprezentatívny pohľad na konštitučný princíp daného typu mémov. Zozbieraný materiál sa týka obdobia od marca do začiatku decembra roku 2020. Celkovo sme zhromaždili vyše 330 mémov spĺňajúcich vyššie stanovené kritériá.

Mémy sledovaného typu stavajú na princípe aktuálnosti – dynamicky akcentujú aktuálne spoločenské otázky a problémy z rôznych oblastí sociokultúrneho života, pričom na ne špecifickým spôsobom reagujú.²¹ Aktuálnosť a situačné zakotvenie ostávajú podstatným príznakom i vo zvolenej sledovanej tematickej línii. Aktuálnosť chápeme ako bezprostrednú reakciu mému na vzniknutú udalosť v okolitom svete, pričom jednotlivé prvky textovej jednotky (obrazové či textové) nemusia byť vždy celkom aktuálne – sú skôr aktualizované v novom kontexte pod vplyvom novej vzniknutej udalosti. Takéto aktualizované prvky však nevyhnutne musia vychádzať z relatívne silnej pamäťovej stopy jazykových a kultúrnych nositeľov, ktorá je podmienkou úspešného šírenia mému na internete.²²

Formálna stránka analyzovaných mémov je vybudovaná zväčša na totožnom postupe. Dôležitý význam tu majú situačne zakotvené obrázky, doplnené komentárom anonymného narátora. Použité obrázky možno zaradiť do viacerých skupín:

1. Najčastejšie sú využitie obrazy, ktoré sa týkajú každodenného života – reálnych a nekarikovaných výjavov okolitého sveta (nezriedka ide o fotografie skutoč-

---

²¹ V čase excerpcie primárnych materiálových zdrojov na internete dominovali najmä témy koronavírusu a štátom nariadenej karantény, rôznych obmedzení a osobitostí každodenného života v súvislosti s epidemiologickou situáciou, témy z domácej a zahraničnej politiky, vraždy novinára Jána Kuciaka a škandály okolo osobností súdených či inak zahrnutých do tejto vraždy a s ňou spojených medializovaných káuz, reakcie na medializované udalosti z domova i zo sveta (napríklad smrť Diega Marradonu, voľby prezidenta USA a i.), univerzálne témy každodenného spoluzitia (predovšetkým komické stránky susedských vzťahov) atď.

²² Vhodným príkladom takejto situácie je mém zobrazujúci zasadnutie zastupiteľstva obce Fekišovce (okres Sobrance). Táto dedina sa preslávila už v januári v roku 2019 tým, že záznam zo zasadnutia obecného zastupiteľstva bol zverejnený na webe. Na zázname, ktorý pobavil veľké množstvo ľudí, vidno prísnu starostku, ktorá prikazuje členom zastupiteľstva spievať štátnu hymnu, a iné prvky jej skôr netradičného a takmer afektovaného správania. Mém, na ktorom je fotografia z tohto zastupiteľstva, bol na Facebooku uverejnený 21. 10. 2020. Na fotografii je kolážovito pridaná textová bublina, vychádzajúca z úst starostky, a v nej sa nachádza tento text: „Dôďu, ber papir a piš! One time negativ, next time positiv!“ Hoci je obrazová zložka textu relatívne staršia, je aktualizovaná s cieľom dosiahnutia humorného efektu v spojení s celkom aktuálnou a okazionálnou frazémou „one time – next time“, ktorej pôvod súvisí s gramatickými chybami premiéra SR, keď sa počas štátnej návštevy inštitúcií EÚ v Bruseli pokúsil bez predošlej prípravy hovoriť po anglicky. Samotný text sa stal moderným internetovým fenoménom. Ku dňu písania tohto textu dosiahol daný mém 362 zdieľaní, obsahuje 80 komentárov a takmer 5300-krát bol označený grafickým prvkom – smajlíkom.

ných, v konkrétnom momente uskutočňovaných javov),²³ ďalej výjavov kolážovito spracovaných, ale reálne pôsobiacich (teda nefantastických),²⁴ napokon aj výjavov kolážovito spracovaných, ktoré obsahujú karikované, ba až fantasticky pôsobiace prvky, hoci ich centrálnym motívom je zobrazenie reálneho človeka alebo nejakej reálne existujúcej entity.²⁵ Celá prvá kategória použitých obrázkov predstavuje približne 51 % celkového excerpovaného súboru textov.

Hlavné skupiny obrázkov v tejto kategórii akcentujú aktuálne problémy a špecifiká koronavírusu v spojení s domácou i zahraničnou politickou scénou (najvyšší ústavní činitelia, ministri a iní politici riešia koronavírus, komentujú opatrenia a apelujú na ľudí), početne zastúpené sú obrázky týkajúce sa bujarých osláv a pitia alkoholu v skupinách počas zákazu vychádzania (prípadne pred ním), fotografie bežných ľudí (najmä v konkrétnych pózach, ktorých význam dotvára celkový kontext mému),²⁶ ale aj fotografie či obrázky bežných predmetov okolitého sveta a každoden-

²³ Ako príklad by sme mohli uviesť fotografiu zamračenej oblohy s doplneným textom v podobe nadpisu v žltom rámečku: „Dnes aj slnko pochopilo zákaz vychádzania.“ Tento mém bol uverejnený na platforme Zomri na Facebooku dňa 24. 10. 2020. Ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 207 zdieľaní, 122 komentárov a asi 5000-krát ho internetoví používatelia ohodnotili využitím smajlíkov. Mém je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2801502780128967> (citované dňa 12. 12. 2020).

²⁴ Vhodným reprezentantom danej skupiny je napríklad koláž dvoch fotografií – na prvej z nich sa nachádza skupina veselých mužov oblečených v bavorskom kroji a pijúcich pivo za veľkým stolom. Fotografia je doplnená slovnou zložkou písanou veľkými bielymi tlačеныmi písmenami v ľavom hornom rohu: „2019-OKTÓBER FEST“. Pod ňou sa nachádza druhá fotografia, ktorá zobrazuje zdravotníka oblečeného v celotelovom bielom ochrannom odevu s plastovým priesvitným štítom na hlave a dýchacím respirátorom na ústach; zdravotník hygienickou tyčinkou odoberá vzorku nosohltanovej sliznice mužovi, ktorý je fotografovi otočený chrbtom. V ľavom hornom rohu je podobným spôsobom ako v prvom prípade napísaný text: „2020-OKTÓBER TEST“. Tento mém bol uverejnený na platforme Zomri na Facebooku dňa 25. 10. 2020. Ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 754 zdieľaní, 60 komentárov a takmer 6300-krát bol označený smajlíkom. Mém je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2802957963316782> (citované dňa 12. 12. 2020).

²⁵ Na ilustráciu spomenieme obrázok, na ktorom sa nachádza za rečníckym pultom stojaci a gestikulujúci premiér Slovenskej republiky počas tlačovej konferencie. V pravej ruke drží testovaciu tyčinku; kolážovito mu autor mému nad ľavé plece umiestnil vtáčie pierko, ktoré sa vznáša vo vzduchu. Napísaný text „WINGARDIUM LEVIOSA“ intenzifikuje komický efekt textu. Nadpis je intertextovou alúziou na kúzlo spôsobujúce levitáciu predmetov z príbehov o čarodéjníkovi Harrym Potterovi. Ku dňu písania tohto príspevku dosiahol tento mém 140 zdieľaní, obsahuje 298 komentárov a takmer 3000-krát bol označený smajlíkom. Mém je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2804631359816109> (citované dňa 12. 12. 2020).

²⁶ Ako príklad posluží kolážovitý obrázok s dvomi rovnakými, zvislo po sebe nasledujúcimi fotografiami, na ktorých sa nachádza kýchajúci muž, zakrývajúci si ústa laktom ľavej ruky. V pozadí za ním stojí zle viditeľná žena s preloženými rukami. Horná fotografia nesie nadpis v ľavom hornom rohu: „Kýchanie kedysi.“ Spodná fotografia podobne v ľavom hornom rohu nesie nadpis: „Kýchanie dnes.“ Na oboch fotografiách (v priestore mužovej hlavy) je žltým písmom a hviezdíčkami označený emfatický nápis: „*hapčiiií*“. Na hornej fotografii (teda kýchanie kedysi) je ďalej uvedený nápis vo voľnom priestore medzi mužom a ženou: „Na zdravie...“, na spodnej fotografii (teda kýchanie dnes) je nápis: „No ešte koronu nám tu rozňašaj... Chceš nás zabiť?“ Ku dňu písania tohto príspevku dosiahol tento

ného života.²⁷ Oblúbené sú tiež obrázky týkajúce sa verejnej hygieny v súvislosti s koronavírusom (dezinfekcie, zanedbaná hygiena na verejných toaletách), nosenia rúšok a telesných či zdravotných komplikácií spôsobených ich nosením, šoubiznisu, policajných či vojenských zásahov na kontrolu domácej karantény a dodržiavania epidemiologických obmedzení, svadiieb, ale tiež obrázky týkajúce sa prírody, nakupovania v obchodoch, cestovania a kúpania sa na verejných kúpaliskách a v mori počas letných dovolení, varenia a stravovania a to všetko v čase pandémie.

Napriek tomu, že školstvo bolo epidémiou koronavírusu tiež enormne zasiahnuté, mémy k tejto téme sú v našom zozbieranom materiáli zastúpené len dvomi príkladmi. Rovnako menej príkladov majú témy trávenia času v karanténe, šport, láska a erotika v karanténe, práca z domu a pod. Špecifickou skupinou v uvedenej kategórii sú mémy obsahujúce oficiálne administratívne či publicistické prvky.²⁸

2. Ďalšou dôležitou skupinou sú z pôvodného kontextu vyňaté scény zo známych a oblúbených filmov alebo seriálov, ktoré zväčša slúžia na umocnenie komic-

---

mém 220 zdieľaní, obsahuje 68 komentárov a takmer 3500-krát bol označený smajlíkom. Mém je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1610596885818279> (citované dňa 12. 12. 2020).

²⁷ Napríklad obrázok cestovného pasu Slovenskej republiky. Pas je položený na slovenskej zástave, v pravom hornom rohu je viditeľný detail čierneho klobúka patriaceho ku kroju. V čiernom rámečku nad obrázkom je napísaný text: „Ak sa cítíš, že si úplne zbytočný, spomeň si na cestovné pasy v roku 2020.“ Posledné štyri slová tejto vety sú napísané žltým písmom, ostatné bielym. Mém bol uverejnený 17. 8. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 122 zdieľaní, 99 komentárov a takmer 6000-krát bol označený smajlíkom. Mém je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1542295152648453> (citované dňa 12. 12. 2020).

²⁸ Prvky administratívneho štýlu sme zaznamenali v textoch tam, kde sa či už humorne, alebo kriticky komentovali oficiálne nariadenia krízového štábu. Vo viacerých rozšírených mémoch sa vyskytli obrázky certifikátov z celoplošného testovania, citáty zo zákazov a obmedzení nariadených vládou SR v rámci epidemických opatrení. Celkovo sme v zozbieranom materiáli postrehli 8 prípadov výskytu administratívnych a 5 prípadov výskytu publicistických prvkov. Jedným z najrozšírejších mémov danej kategórie je obrázok, na ktorom je odfotený dotazník s textom napísaným veľkými písmenami: „SNAŽILI STE SA LIEČIŤ COVID-19 ALKOHOLOM?“ K otázke sú pripojené možnosti „áno“ a „nie“ so štvorčekom, do jedného z nich je potrebné vpísať krížik. Humorný efekt tohto mému bol dosiahnutý tým, že krížik bol vpísaný do prázdnej oblasti papiera mimo oboch vyznačených možností, čím sa implikuje, že ho vpísal niekto už opitý. Mém bol uverejnený 28. 10. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 146 zdieľaní, 107 komentárov a takmer 3800-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2805210936424818> (citované dňa 12. 12. 2020).

Prvky spravodajstva a publicistiky možno postrehnúť v mémoch, ktoré sú kompilované z fotografií z tlačových konferencií štátnikov alebo z hlavných správ niektorých slovenských televízií či tlače. Len na ilustráciu uvedieme fotografiu, na ktorej vidno moderátorku správ nemenovanej slovenskej televíznej stanice hlásiť nové informácie. V sprievodnom textovom bloku na spodku obrazovky je napísaný text, ktorý sa stal dôvodom šírenia mému na internete: „Prezidentka podporila tetovanie.“ Vďaka gramatickej nepresnosti spočívajúcej vo vynechaní spoluhlásky „s“ v slove *testovanie* daný obrázok dosiahol ku dňu písania článku 347 zdieľaní, obsahuje 454 komentárov a asi 6400-krát bol označený smajlíkom. Tento mém bol uverejnený 20. 10. 2020 a je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2797886423823936> (citované dňa 12. 12. 2020).

kého alebo kritického efektu jednotlivých mémov. Táto skupina predstavuje takmer 17 % celkového počtu excerpovaného materiálu.

Z tematického hľadiska sú tu zväčša zastúpené podobné skupiny ako v prvom prípade. Najobľúbenejšie a najčastejšie používané scény v daných mémoch pochádzajú z filmov, ako Popoluška, Soľ nad zlato, Armagedon, Mr. Bean, Harry Potter, Pán prsteňov, Matrix, z českej trilógie Slnce, seno a..., filmy s Bolkom Polívkom, Piaty element a i., ale tiež amerických seriálov, ako napríklad Krok za krokom, Priatelia a pod.²⁹

3. Špecifickú skupinu, dosahujúcu takmer 8-percentný podiel mémov v excerpovanom súbore textových jednotiek, predstavujú maľované obrázky. Ide najčastejšie o scény z animovaných filmov, seriálov, počítačových hier, prípadne iné animované obrázky, obsahujúce fikčné prvky (autori mémov často a radi čerpajú najmä zo známych detských animovaných príbehov, ako napríklad Simpsonovci, Shrek, Hľadá sa Nemo, Spongebob, Scooby Doo a pod.). Vzhľadom na použitú grafickú zložku sme v danej kategórii nezaznamenali exponovanie inej ako zábavnej funkcie, ktorá môže byť spojená s kritickým alebo ironizujúcim komentárom. Najmä v kreslených/maľovaných obrázkoch, nepochádzajúcich z filmovej/seriálovej produkcie, sa nezriedka objavujú aj okazionalizmy.³⁰ Zväčša ide o texty s jednoduchými a trefnými – kontextovo ukotvenými – slovnými reakciami na konkrétne podnety. Výnimkou z charakteristiky tejto kategórie sú v dostupnom primárnom materiáli dva mémy, ktoré majú aj poetickú funkciu a stavajú na exponovanom umeleckom efekte.³¹ Jed-

---

²⁹ Ako príklad možno uviesť mimoriadne rozšírený mém obsahujúci scénu, v ktorej vystupuje ikonická komická postava *Mr. Bean*. Zmienená postava na fotografii má v nose pichnuté tri ceruzky ostrým hrotom nadol. Obrázok je doplnený žltým písmom a veľkými písmenami písaným exklamativným komentárom: „UŽ LEN 3 PALÍČKY DO NOSA A SÚ TU VIANOCE!“ Tento text implikuje humorno-kritickú reakciu na oznámené opätovné kolá celoplošného testovania obyvateľov Slovenska. Mém bol publikovaný dňa 24. 11. 2020. Ku dňu písania tohto príspevku dosiahol okolo 4400 zdieľaní, obsahuje 114 komentárov a asi 1300-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/skromne/photos/871934260278951> (citované dňa 12. 12. 2020).

³⁰ Vhodným príkladom takéhoto mému je maľovaný obraz reprezentujúci mohutného šľachtica s vysokou nadváhou, oblečeného v dobovom odevu (pravdepodobne zo 17./18. st.), nad ním je napísaný text: „Knieža Karanténus Chladničkus Homeofficus II.“, ktorý možno chápať ako ironizovanú zábavno-kritickú reakciu na nesprávnu životosprávu ľudí počas karantény. Daný mém bol uverejnený 18. 5. 2020 a ku dňu písania tohto textu dosiahol 509 zdieľaní, 90 komentárov a asi 5300-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1464175703793732> (citované dňa 12. 12. 2020).

³¹ Len výnimočne sa s poetickou funkciou a alúziami na umenie (najmä hudobné či literárne) môžeme stretnúť aj v iných kategóriách mémov. Napríklad v jednom z textov nášho zberu sa nachádza fotografia dvoch popredných slovenských štátnikov z tlačovej besedy, upravená do podoby komiksu – textové bubliny autor mému pridal k obojmu postavám a do bublín vložil repliku prvej postavy: „A my budeme testovať...“ a druhej postavy: „...až do samého rána“. Text obsahuje apoziopézu a proziopézu s gramatickou chybou. Ide o alúziu na slovenskú populárnu pieseň, v ktorej sa nachádza slovo „tancovať“. Zámena týchto slov pri dodržaní veršového rytmu je zdrojom komiky tejto memetickej jednotky.

ným z nich je kolážovito upravený maľovaný obraz Andreja Sládkoviča, ktorému bolo dokreslené rúško zavesené na ľavom uchu, pričom pridaná verbálna zložka je lexikálnou, čiastočne i metrickou úpravou známej anaforickej strofy básnickej skladby *Marína*, v ktorej sa reflektuje aktuálna spoločenská situácia.³² Druhou textovou jednotkou je upravený kreslený obrázok znázorňujúci výjav z rozprávky o Červenej čiapočke – na obrázku je táto postava spútaná a odvádzaná v sprievode dvoch policajtov. Nadpis s uplatneným anglicizmom a použitá naratívna zložka textu akcentujú aktuálnu krízovú situáciu ostrovtipným spôsobom: „Červená čiapočka 2020 edition / Červená čiapočka bola zatknutá za porušenie karantény. Babička dostala od čiapočky vírus a bola hospitalizovaná. Vlč využil túto situáciu, prezliekol sa za babičku a išiel si nakúpiť v doobedných hodinách“.³³

4. Skupina ostatných memetických textov, ktorú nemožno bližšie špecifikovať. Sem patria rôzne karikované a hyperbolizované texty, ktoré využívajú prvky koláže a sú technicky upravené, napríklad obrázky zvierat s rôznymi grimasami, ale aj alúzie na konšpiračné teórie, fámy, súčasné povesti a i.

Z hľadiska formy a rečovej konštitúcie zozbieraných mémov a ich verbálnych zložiek možno konštatovať nasledovné zistenia: Absolútnu väčšinu viet tvoria vety oznamovacie (len asi 11 % viet má opytovaciu modalitu, takmer 12 % viet je imperatívnych vrátane viet so slovesom s vôľovou modalitou a exklamatívnymi prvkami). Oznamovacie vety najlepšie umožňujú dosiahnuť cieľ kritickej reflexie, hodnotenia, výsmechu, informovania a i., ktorý sa sleduje pri konštitúcii mémov. Dokonca aj značná ironizácia a cynické postoje, patriace k týmto memetickým špecifikám, sa elegantne zakryjú prostým oznamovacím spôsobom.

Dominantné postavenie má jednoduchá rozvitá veta, z toho asi 37 % textových jednotiek obsahuje jednoduchú rozvitú vetnozkladovú konštrukciu (v absolútnej väčšine s výskytom vetného základu menného, slovesný vetný základ sme zaznamenali v našom textovom korpuse len v dvoch prípadoch); asi 45 % textových jednotiek obsahuje súvetie, z toho takmer v 65 % prípadov ide o súvetie jednoduché. Tu jednoznačne dominujú súvetia podradňovacie – najmä príslovkové časové, predmetové a prívlastkové, čiastočne podmienkové – nad priradňovacími (najmä zlučovacími, len v jednom prípade sme zaznamenali odporovacie a v jednom prípade vylučo-

---

³² „Možno mi kultúry sa odrieknuť, / možno mi ruky vydezinfikovať, / možno mi do reštík nechodiť, / možno mi v depresii zostať, / možno mi ústa rúškom dusiť, / možno mi žialiť v samote, / možno mi bez roboty zostať, / možno mi do kina nechodiť, / možno mi seba samého finančne zhubiť, / NEMOŽNO MI ŤA NEĽÚBIŤ!“ Mém bol uverejnený 17. 10. 2020. Ku dňu písania tohto textu dosiahol 427 zdieľaní, obsahuje 53 komentárov a asi 4300-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1598802066997761> (citované dňa 12. 12. 2020).

³³ Tento mém bol uverejnený 13. 4. 2020, ku dňu písania príspevku dosiahol 721 zdieľaní, obsahuje 27 komentárov a asi 4600-krát je označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1434737753404194> (citované dňa 12. 12. 2020).

vacie súvetie). V rámci zložených súvetí zaznamenávame relatívnu pestrosť spojených typov viet, najčastejšie sa však môžeme stretnúť s vedľajšou vetou príslovkovou časovou (jej zastúpenie v prítomných zložených súvetných konštrukciách predstavuje 62 %),³⁴ ktorá býva spojená s vedľajšou vetou predmetovou, príslovkovou účelovou, dôsledkovou, prípadne býva súčasťou parataktického zlučovacieho či odporovacieho spojenia.

Domnievame sa, že obľúbenosť súvetí (jednoduchých i zložených) s vedľajšou vetou príslovkovou časovou vychádza zo snahy autorov mémov o výraznejšie kontextuálne prepojenie s časovo-priestorovým kontínuom. Mém tak pôsobí ako alúzia, kritická reflexia alebo spomienka na udalosti a javy, ktoré sa udiali v konkrétnom čase. Tým sa intenzifikuje komunikácia s príjemcami a uľahčuje sa tak proces memetického šírenia. Túto tézu podporuje aj fakt, že v našom pracovnom textovom korpuse takmer 80 % viet obsahujúcich slovesný tvar je napísaných v prítomnom čase, exponujúcim aktuálnosť a bezprostrednosť komentovaného deja alebo konkrétneho stavu; asi 15 % slovesných tvarov je v minulom čase a zvyšných 5 % je utvorených v budúcom čase. To považujeme za významný príznak mémov, tie sú totiž viac reakciou (okamžitou či postupnou dlhodobejšou) ako anticipáciou budúcich udalostí (v našom textovom korpuse sa slovesá v budúcom čase kontextovo zväčša predsa len týkajú blízkej budúcnosti, úzko súvisiacej s aktuálnymi udalosťami, prípadne ich bezprostrednými dôsledkami).³⁵

Zaujímavú tendenciu v tvorbe mémov môžeme pozorovať aj v slovesnej osobe a slovesnom čísle – 32 % prítomných sloves je napísaných v 3. osobe singuláru, 21 % v 2. osobe singuláru, takmer 16 % sa týka 1. osoby singuláru a 3. osoby plurálu, najmenšiu početnosť dosahuje 2. osoba plurálu (asi 8 %, z toho asi polovicu prípadov predstavuje tvar formálneho vykania v konkrétnej situácii) a 1. osoba plurálu (takmer 7 %).

---

³⁴ Ako reprezentatívny príklad uvidíme zložené súvetie: „Keď máš podozrenie na koronavírus, dáš si spraviť testy a na výsledok ideš počkať na rodinnú oslavu.“ Tento alebo podobný typ zloženého súvetia, v ktorom sa vyskytne časová hypotaxa a zlučovacia parataktická veta, patrí k najobľúbenejším v slovenskej memetickej produkcii. Dôležité je tu kontextové prepojenie s prítomnou grafickou zložkou, ktoré sa intenzifikuje aj ukončením citovanej vety dvojbodkou v originálnom texte. Za vetou tu nasleduje relatívne často opakovaný obrázok, znázorňujúci scénu z populárneho filmu – dominuje v nej známy americký herec Leonardo DiCaprio s cynickým úškl'abkom. Tento mém bol uverejnený 26. 8. 2020, ku dňu písania príspevku dosiahol 204 zdieľaní, obsahuje 110 komentárov a asi 8600-krát je označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2745709845708261> (citované dňa 12. 12. 2020).

³⁵ Ako vhodný príklad uvidíme mém, v ktorom je zobrazená hlava muža s rúškom zaveseným tak, že mu neprekryva tvár, ale temeno hlavy, k obrázku je pripojený tento text: „Keď toto všetko skončí, budeme musieť nosiť ešte 3 mesiace rúško do opačnej strany, aby sa nám vyrovnali uši.“ Tento mém bol uverejnený 3. 7. 2020, ku dňu písania príspevku dosiahol 158 zdieľaní, obsahuje 59 komentárov a asi 2000-krát je označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1502681546609814> (citované dňa 12. 12. 2020).

Z uvedenej štatistiky relatívnej početnosti vyplýva, že tu dominujú najmä singulatívne tvary, najpočetnejšie zastúpené druhou a treťou osobou. Domnievame sa, že dôvodom by mohlo byť samotné ilokučné zameranie mémov ako textových jednotiek. Aby mohli osloviť čo najväčšie množstvo príjemcov, a tak sa úspešne šíriť na internete, musia ponúkať relatívne jednoduché, nepočetné podnety. Dominuje v nich jeden výjav, jedna osoba (prípadne ľudia ako jeden celok) a i., ktorá reaguje na niekoho iného alebo niečo iné, čo sa stáva nosnou súčasťou významu mémov.

Intenzívnejšie používanie druhej a tretej osoby môže súvisieť s komunikačnou stratégiou mémov – sú postavené najmä na (hodnotiacom, kritickom, výsmešnom) opise/komentári vybraných javov a sugestívnej adresnosti voči príjemcom. Samozrejme, kritické, ironizujúce postoje, subjektívne hodnotenia a komentáre môžu byť vhodne vyjadrené aj inými slovesnými osobami,³⁶ ale zdá sa, že druhá (adresná) a tretia slovesná osoba najlepšie vyhovujú komunikačným zámerom týchto textov.

Opakované konštrukčné schémy verbálnej časti mémov využívajú druhú, prípadne tretiu osobu najmä v (eliptických) súvetiach s vedľajšou vetou príslovkovou časovou, napríklad „Keď ti povedia, aby si si pred výterom vyfúkal nos“, „Keď zistíš, že nás príde obsadiť 200 maďarských zdravotníkov“, „Keď zistíš, že si sa na koronu liečil minimálne tridsať rokov“, „Keď si zabudneš dať dole halloweensky kostým“, „Keď si po karanténe spomenieš, že na zastávku to máš 120 metrov pešo“ a pod. Tendencia sugestívneho pôsobenia na príjemcu prostredníctvom druhej osoby singuláru v časových vetách je jednoznačná – v našom textovom korpuse dosahuje takmer 70-percentný výskyt. Opakovane sa ale môžeme stretnúť aj s časovými vetami, v ktorých dominuje síce tretia slovesná osoba, ale zacielenosť deja smeruje o. i. k adresnej osobe (často vyjadrenej paradigmatickými tvarmi osobného zámena ty), napríklad: „Keď ťa už ten pobyt doma maximálne vyčerpáva“, „Keď ťa karanténa doženie k zúfalým činom“, „Keď ti v nedeľu vyjde negatívny test“, prípadne sa v sú-

---

³⁶ Prvá osoba sa vyskytuje v našom korpuse predovšetkým v prípade, že mém obsahuje prvky improvizovaného dialógu: zväčša dve hierarchicky rovnocenné postavy sa o niečom rozprávajú – jedna má väčšinou sugestívnu funkciu, hovorí v druhej osobe a priamo vplyva na adresáta, ktorý reaguje v prvej osobe a jeho replika je zdrojom situačnej komiky. V niektorých prípadoch je prvá osoba spojená s treťou osobou v nepriamom dialógu – postava vo svojej replike rozprávanej v prvej osobe reaguje na určitý jav okolitého sveta, ktorý sa opisuje v tretej osobe. Okrem toho sa s prvou osobou možno stretnúť aj v takých textoch, v ktorých je rozprávačom nejaká reálna či fiktívna postava, cez ňu sa sugestívne prejavuje autorský postoj. Charakter takejto postavy v spojení s autorským komentárom je v danom kontextovom prepojení ukážkou predovšetkým zábavnej funkcie mémov. Napríklad obľúbená postava slovenskej popkultúry – Chuck Norris – je súčasťou mému, v ktorom sa reaguje na nepriaznivú epidemickú situáciu na Orave. Spomenutá postava zvolá v prvej osobe: „Nebojím sa smrti ani Ruska! Ale do Námestova nejdem“. Text napísaný veľkými bielymi písmenami sa nachádza pod postavou Chucka Norrisa, držiaceho v oboch rukách automatické zbrane a majúceho nahnevaný, bojovný výraz tváre. Tento mém bol uverejnený 8. 10. 2020, ku dňu písania príspevku dosiahol 277 zdieľaní, obsahuje 79 komentárov a asi 2900-krát je označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2786739978271914> (citované dňa 12. 12. 2020).

vetiach s časovou vedľajšou vetou vyskytnú kombinované spojenia druhej a tretej osoby: „Keď sa blíži víkend a ty budeš môcť konečne vypnúť celú krajinu“, „Kým vidíš toto, tak situácia nie je taká vážna“ a pod.

Ako vidno v uvedených príkladoch, významnou tendenciou v tvorbe tohto typu mémov je tiež využívanie eliptických viet, ktoré možno postrehnúť v jednoduchých i zložených vetách (predovšetkým v spojení s temporálnym aspektom – v časových vetách). Situačná a najmä kontextová elipsa sa však intenzívne vyskytuje hlavne v súvetiach – takmer 50 % súvetí v našom materiáli obsahuje elipsu – výpustku slovesnej zložky.³⁷ Táto tendencia je pochopiteľná vzhľadom na celkové funkčné parametre mémov, ktoré verbálnu zložku výrazne kontextovo ukotvujú so zložkou grafickou – význam lexikálne neúplnej vety je tak ľahko a jasne dedukovateľný a doplniteľný z celkového kontextu memetickej jednotky.

Z textového korpusu tiež vyplýva, že mémy využívajú najmä prvky neutrálne (z jadra slovesnej zásoby) a tiež prvky hovorového štýlu,³⁸ pretože ten uľahčuje ich komunikačný prenos a príjem u bežných internetových používateľov. Prvky hovorového štýlu možno pozorovať na všetkých rovinách jazykového systému. Cielene sa tu využívajú expresívne syntaktické konštrukcie (napríklad asi 14 % prítomných textov obsahuje apoziopézu, prípade v spojení s proziopézou), exklamácie, emfázy, okazionalizmy, ktoré sme vyššie už spomenuli.

Takmer 11 % prítomných textových jednotiek obsahuje lexikálne prvky písané v cudzích jazykoch, konkrétne po anglicky, len výnimočne po česky – (karikované) citáty z českých filmov. Tieto prvky (slová či slovné spojenia) sa využívajú buď funkčným zakomponovaním do syntaxe slovenskej vety a vzhľadom na celkový kontext sú relatívne ľahko zrozumiteľné aj takým príjemcom, ktorí po anglicky aktívne nehovoria,³⁹ alebo sa používajú celé, kontextovo uchopené vety (súvetia), kto-

---

³⁷ V jednoduchých vetách je výskyt elipsy minimalizovaný, to však neznamená, že kontextová previazanosť jednotlivých textových zložiek tu nefunguje. Naopak, významnú časť jednoduchých viet tvoria vety obsahujúce vetný základ menný – často v podobe nadpisu k jednotlivým mémom –, ktorý si priamo vyžaduje kontextové prepojenie. Tak to platí najmä v prípadoch jednoduchej komparácie dvoch javov s časovým odstupom, napríklad „leto kedysi – teraz“, „dovolenka kedysi – teraz“ a pod., čím sa vďaka vhodnému grafickému doplneniu týchto nadpisových zložiek reaguje na súčasné epidemiologické obmedzenia v našom každodennom živote.

³⁸ Samozrejme, v jednotlivých mémoch je možné nájsť aj prvky iných štýlových vrstiev, napríklad z publicistiky, verejnej administratívnej sféry (mémy o zákazoch, príkazoch...) a umenia (texty populárnych či folklorizovaných piesní, texty básní, krátke naratívy a i.), ale z kvantitatívneho hľadiska možno uviesť, že ide skôr o solitérne prejavy.

³⁹ Ako vhodný príklad poslúži mým z tematickej oblasti obmedzení na svadbách. Obrázok je fotografiou svadobnej hostiny, hostia sedia za okrúhlymi stolmi a rozprávajú sa. Kolážovito je do obrázku pridaná fotografia dvoch ozbrojených a maskovaných policajtov zo zásahovej jednotky špeciálneho určenia. Do obrázku je k ústam oboch policajtov vložená textová bublina. V prvej z nich sa nachádza text: „Put your hands on the stôl!“ V druhej je text: „And put your rúško on the tvár!“ Tento mém bol uverejnený 16. 9. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 369 zdieľaní, obsahuje 151 komentárov a asi

rých význam sa môže bez základných znalostí cudzieho jazyka strácať.⁴⁰ Do tejto skupiny započítavame aj lexikálne prostriedky, ktoré sú v slovenskom jazyku postupne ustáľované, napríklad Facebook, eventový, halloweensky, influencer, wifi(-na), selfie, alebo aktuálne výrazivo ako blackout, lockdown, home office vrátane frazeologizovaného spojenia „one time – next time“, ktoré sa stalo obľúbenou súčasťou slovenských mémov a pod.

Mémy využívajú zväčša štandardné hovorové jazykové prostriedky, len ojedinele sa v nich vyskytujú pejoratívne výrazové prostriedky a vulgarizmy (zaznamenali sme 8 prípadov), ktoré sú eufemizované (zmierňované) napríklad vynechaním jednej hlásky a jej nahradením hviezdičkou a pod. Vulgarizmy napísané v anglickom jazyku takúto tendenciu zväčša nevykazujú. Deminutívne prostriedky sú minimalizované – opakovane sa vyskytuje len slovo *pívko*.

Na hovorový charakter mémov odkazuje aj celková štylistická úroveň textov – sú tu zväčša jednoduché vety, neformálne vyjadrovanie (v súvislosti s exklamatívnymi vetami sa opakovane používajú tri výkričníky a vyššie spomenuté expresívne syntaktické konštrukcie, najmä neukončené výpovede) a ľahko zrozumiteľné lexikálne výrazivo (častejšie sa opakujú slová ako *kamoš*, *chlastať*, *kukaj*, *henten*, *decko*, ale aj *telka*, *tlačovka*, *posilka*, *reštika* a i., ojedinele sa tu vyskytujú citoslovčia), tematizované sú hlavne bežné (neoficiálne) komunikačné situácie a i. Okrem toho takmer 17 % textov obsahuje pravopisnú, prípadne gramatickú chybu – najčastejšie ide o chýbajúce interpunkčné, diakritické znamienka, nesprávne písané pomlčky či úvodzovky, nesprávne používanie deagentného tvaru slovíet *začať* a *skončiť* bez zvrätneho zámena, nesprávne a celkom zaužívané použitie slova *kvôli* v negatívnom význame (napríklad „Kvôli opatreniam COVID-19 bude veľká brána zatvorená až do odvolania!!! Malá brána bude otvorená.“) atď. Uvedený relatívne nízky percen-

---

6100-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2766611700284742> (citované dňa 12. 12. 2020). Táto textová jednotka bola prevzatá z inej stránky na verejnej sociálnej sieti. Je preto zaujímavé sledovať, že v originálnom zdroji dosiahla len 5 zdieľaní a 51 označení smajlíkom. Táto skutočnosť nás núti vziať do úvahy fakt, že aj samotná prezentácia a reklama memetického sprostredkovateľa má na ich šírení nepopierateľný význam – platformy Zomri alebo Emecka patria k podstatne obľúbenejším a navštevovanejším (empiricky overiteľný kvantitatívny údaj ponúka počet internetových používateľov, prihlásených na sledovanie týchto platforiem) ako napríklad platformy Satirén, Zedol som meme, Skromne, Rišiak a pod.

⁴⁰ Tu možno ako príklad uviesť fotografiu z recesistickej oslavy, uskutočnenej na Karlovom moste v Prahe počas letných mesiacov v roku 2020. Jej cieľom bolo osláviť odchod koronavírusu z Česka. Nad obrázkom je umiestnený gramaticky problémový nadpis v anglickom jazyku, písaný veľkými bieleymi písmenami, ktorý má kontextovo rozpoznateľný ironický význam: „A little party never killed nobody“ [„Malá párty ešte nikoho nikdy nezabila“, prelož. aut.]. Ide o alúziu na riziko spojené so zhromažďovaním ľudí počas trvania epidemiologických opatrení a na obeť pandémie. Tento mém bol uverejnený 9. 10. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 142 zdieľaní, obsahuje 149 komentárov a asi 6600-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2787092924903286> (citované dňa 12. 12. 2020).

tuálny prepočet textov s gramatickou chybou je smerodajný – je možné postrehnúť tendenciu autorov mémov o jazykovú správnosť a dôslednosť svojich textov.

Postrehli sme však, že k zaužívanému postupu vyhotovovania formálnej stránky verbálnej časti mémov patrí chýbajúca interpunkcia (bodka) na konci viet v jednotlivých textových poliach (vynímajúc nadpisy). Absolútna väčšina textových jednotiek v našom korpuse nepoužívala bodku za oznamovacími vetami (ak je ich v texte viac, nedáva sa bodka za poslednou z nich), otáznik a výkričník sa ale vždy dôsledne píše.

Na posilnenie dojmu štandardnej neoficiálnej komunikácie využívajú mémy aj prvky ustálených slovných spojení a slovných hračiek, exponujúcich zábavný charakter.⁴¹ Zväčša tu ide o situačný vtíp založený na homofónii alebo homonymii, napríklad „Vysoká škola života objavila vak cínu“ (na obrázku sa nachádza starý ruk-sak plný cínových predmetov – je tu nápadná fónická evokácia so slovom *vakcína*), „Corona na Orave“ (na obrázku je fľaša alkoholu značky Corona položená na staršom televízore značky Orava). Avšak, nezriedka sa môžeme stretnúť aj s humorným efektom vyplývajúcim z polysémie, využívajúcej kombináciu frazeologického a doslovného významu textovej jednotky, napríklad „Na Orave to mali vždy na háku“ (memetický text je doplnený portrétom Jánošíka zo známeho čierno-bieleho slovenského filmu o Jánošíkovi) alebo „Podnikáte v gastronómii? Tak oddnes to môžete zabaliť“ (na obrázku sa nachádzajú papierové balíčky s rôznymi druhmi hlavného jedla, šalátovou prílohou a pod., ktoré sú pripravené na zabalenie a distribúciu) a pod.

Z obsahového hľadiska nás zaujímalo kontextové pragmaticko-sémantické prepojenie verbálnej a grafickej zložky textov. Na základe analýzy zozbieraného textového materiálu konštatujeme, že jednotlivé mémy možno začleniť do štyroch

---

⁴¹ Ide najmä o frazeologické jednotky, menej paremiologické. Používanie týchto prostriedkov nie je veľmi časté. Postrehli sme však tendenciu k individuálnym posunom vo frazeologizácii niektorých jednotiek s cieľom intenzifikovať zábavno-kritický charakter memetickej informácie. Tomuto cieľu vhodne zodpovedajú antipríslovia či povrávky (pozri Mlacek, 2009). Opakovane sme sa stretli s ustáleným spojením „Karma je zdarma!“, s vyššie už spomínaným okazijným spojením „one time – next time“, prípadne „here we go again“, „well yes, but actually no“ a i. – vo význame ironického spochybnenia platnosti povedanej informácie. Okrem toho sme narazili aj na zriedkavé individuálne textové jednotky, ktoré na prvý pohľad pripomínajú klasické parémie (najmä príslovia), no o príslovia v pravom slova zmysle rozhodne nejde. Na ilustráciu uvedieme príklad mému, na ktorom je zobrazený sediaci čínsky mudrc so zdvihnutou pravou rukou – na nej má vystretý ukazovák. Nad ním je napísaný do kontextu uvádzajúci nadpis: „Čínska múdrosť hovorí“, pod postavou je veľkými bielymi písmenami (s červeným orámovaním) napísaný text: „Ak prežiješ dve vlny pandémie v jednom rúšku – si nesmrteľný“. Tento mém bol uverejnený 20. 9. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 608 zdieľaní, obsahuje 10 komentárov a asi 1100-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/509364945883983/photos/a.518095125010965/1862834037203727> (citované 12. 12. 2020). Tento mém sme našli na viacerých internetových stránkach – najmä tých, ktoré uverejňujú vtípné komentáre a anekdoty –, tam bol ale text uverejnený bez sprievodného obrázku. Ďalšie šírenie citovaného textu je tu však vysoké (na jednej zo stránok dosahuje až 749 zdieľaní).

hlavných kategórií, ktoré majú priestupné hranice. Tieto kategórie je možné stanoviť podľa miery uplatnenia jednotlivých memetických funkcií.

Väčšina prítomných mémov má celkom jasne exponovanú zábavno-hodnotiacu (kritickú) funkciu. Ide v nich o reakciu na aktuálne problémy, komentáre, vyjadrenie kritického a hodnotiaceho stanoviska s ironizujúcim, niekedy dokonca až sarkastickým vyznením. Ich kontextové vyznenie možno kvalitatívne odstupňovať.

Niektoré mémy exponujú zábavnú funkciu v spojení s jemnou iróniou, môžu obsahovať kritický hodnotiaci postoj s výsmešným, ale nie ostro zosmiešňujúcim vyznením, pridržiavajú sa zväčša realisticky pôsobiacich javov.⁴² Ďalšiu skupinu tvoria také textové jednotky, ktoré obsahujú vyššiu mieru fikcie, spojenú s karikovaním, výsmešnejším tónom. Dominuje tu tiež primárne zábavná funkcia s ironickým komentovaním konkrétnych javov.⁴³

Na hranici medzi týmito kategóriami mémov je taká skupina, ktorá môže byť založená na komparatívnej báze dvoch javov prostredníctvom postupu obrazovej koláže, ide o ironickú reakciu s kritickým alebo zábavným podtónom. Dôležitejšie však je, že zväčša nevykazuje výraznejšiu verbálnu zložku – tá má skôr sprievodný charakter ku kontextovo významnejšej grafickej zložke. Verbálna zložka sa obmedzuje skôr na krátky nadpis nad jednotlivými obrázkami (zväčša v podobe menného vetného základu).⁴⁴

---

⁴² Ako príklad možno uviesť mém, ktorý v grafickej zložke znázorňuje na bielej ploche čiernou farbou nakreslené klasické kuchynské sitko, ktorého dierkovaný spodok je pretrhnutý. Vpravo vedľa sitka je veľkými čiernymi písmenami napísaný text: „Pokazili sme sito“. Text je jasnou alúziou na takmer zľudovely komentár vládných predstaviteľov, týkajúci sa negatívneho hodnotenia spoločenského správania počas pandémie covid-19. Komika spočíva v slovnej hračke – podstatné meno *sito* tu nahrádza pôvodné zvrtné zámeno *si* a ukazovacie zámeno *to*. Tento mém bol uverejnený 25. 9. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 462 zdieľaní, obsahuje 168 komentárov a asi 6800-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2774574536155125> (citované 12. 12. 2020).

⁴³ Na ilustráciu uvedieme mém, v ktorom je zobrazený domáci škriatok Dobby so šťastným výrazom tváre, pochádzajúci z populárnych príbehov o čarodejníkovi Harrym Potterovi. Na obrázku, ktorý je scénou z filmu *Harry Potter a Tajomná komnata*, je kolážovito upravený predmet, ktorý škriatok drží v ruke. Ide o modrý certifikát z plošného antigénového testovania slovenskej verejnosti s negatívnym výsledkom. Pod touto postavou je veľkými bielymi písmenami napísaný text: „Pán dal Dobbymu negatívny certifikát. Dobby je slobodný“. Text je upravenou verziou pôvodnej filmovej repliky tejto postavy, v ktorej sa namiesto certifikátu spomínala ponožka. Tento mém bol uverejnený 1. 11. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol okolo 3200 zdieľaní, obsahuje 284 komentárov a asi 12 000-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/a.1831445523801369/2809471099332135/?type=3> (citované 12. 12. 2020).

⁴⁴ Sem patrí napríklad mém zložený z dvoch vertikálne usporiadaných farebných obrázkov v čiernom poli. Nad nimi je v čiernom poli nadpis napísaný bielymi písmenami: „Farby jesene“. Na hornom obrázku s nadpisom „Kedysi:“, umiestneným v ľavom hornom rohu, je fotografia mnohofarebného a hustého jesenného lesa. Na dolnom obrázku s nadpisom „Teraz:“, umiestneným tiež v ľavom hornom rohu, sa nachádza farebná politická mapa Slovenska s vyznačenými okresmi, ktoré sú zafarbené načerveno a nažltlo, sledujúc farby tzv. covidového semaforu – žltá predstavuje mierne riziko a červená vyso-

Napokon, špecifickou kategóriou je skupina mémov bez primárne zábavnej funkcie. Exponuje sa tu najmä pragmatické komentovanie vybraných javov, môže obsahovať kriticko-hodnotiaci aspekt s cynickým podtónom.⁴⁵

Z uvedeného vyplýva, že jednotlivé mémy môžu byť nositeľmi predovšetkým nasledovných funkcií: zábavnej a kriticko-hodnotiacej; pritom podstatnou súčasťou ich pragmatického zacielenia je najmä sugestivita a irónia, vďaka ktorým je ovplyvňovaný subjekt príjemcu, jeho názor, emocionálna či hodnotová stránka s cieľom pobaviť ho i prinútiť k nazeraniu na konkrétne javy okolitého sveta istým spôsobom, pritom sa mémy pokúšajú sugestívne nútiť príjemcov k ich ďalšiemu šíreniu. Okrem toho možno na báze excerpovaného materiálu stanoviť i nasledovné princípy, na ktorých fungujú memetické texty: kreativita, kontextovosť (s ňou spojená eliptickosť) a intertextualita, situačnosť, aktuálnosť („aktualizovanosť“), zrozumiteľnosť, pointovanosť, koncíznosť a esenciálnosť (na malom priestore je vypovedaná ucelená myšlienka).

Záver

V predložennom texte sme sa pokúsili o teoretické ujasnenie pojmu mém, ktoré sme ďalej aplikovali na formálno-sémantickú charakteristiku mémov ako špecifických kultúrnych jednotiek, šírených na internete. V rámci ich analýzy sme postrehli a problematizovali jazykové a štylistické osobitosti, ktoré sú typické pre tzv. *image macro memes* – mémy s funkčne prepojenou obrazovou a textovou zložkou, ktoré sú postavené najmä na zábavnej a kriticko-hodnotiacej funkcii, ironickosti a sugestívnom zacielení na prijímateľa. Opakované a ciele používanie konkrétnych štylistických postupov, jazykových prostriedkov a významotvorných prvkov i funkcií naznačuje, že analyzovaný typ mémov vykazuje parametre špecifického „folklorneho“ žánru, modelovaného predovšetkým na báze hovorového funkčného jazykového štýlu. Pritom sme však odmietli tézu o žánrovej podstate mémov vo všeobecnosti, poukazujúc na nesmierne širokú zásobáreň prvkov, ktoré môžeme za mémy považovať – všetky prvky, javy akejkoľvek povahy, ktorých podstatou je šírenie medzi kultúrnymi nositeľmi prostredníctvom rôznych médií.

---

ké riziko šírenia nákazy. Rôzne rozptýlenie „žltých okresov“ v zväčša červenej mape pripomína jesenné lístie. Tento mém bol uverejnený 20. 10. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol 158 zdieľaní, obsahuje 36 komentárov a asi 4400-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/emefka.sk/photos/1601937783350856> (citované dňa 12. 12. 2020).

⁴⁵ Vhodným príkladom je mém s vyobrazenými štyrmi fotografiami, na ktorých vidno dlhé rady ľudí stojacich pred rôznymi obchodnými predajňami alebo predajňami viacerých sietí supermarketov na Slovensku. Presne v strede obrázku je veľkými žltými písmenami napísaný text: „Hlavne, že sa ľudia boja ísť zadarmo otestovať, lebo by sa tam mohli nakaziť“. Text je alúziou na obavy verejnosti pred celoplošným testovaním antigénovými testami. Tento mém bol uverejnený 23. 10. 2020, ku dňu písania tohto príspevku dosiahol okolo 3300 zdieľaní, obsahuje 615 komentárov a asi 11 000-krát bol označený smajlíkom. Je dostupný na internetovej stránke: <https://www.facebook.com/zomriofficial/photos/2800588423553736> (citované dňa 12. 12. 2020).

Cieľom textu bolo poukázať na funkčné profilovanie spomenutého typu mémov a na rôzne skupiny týchto textových jednotiek z formálneho a významového hľadiska. Skúmanú materiálovú bázu sme vytvorili cieľenou (tematicky orientovanou) excerpciou dostupných internetových obrázkov zo sociálnych sietí (predovšetkým z Facebooku), ktoré poskytujú dôsledné informácie o procesoch šírenia týchto textových jednotiek medzi internetovými používateľmi. Z metodického hľadiska išlo o kľúčový prvok, pretože práve spoľahlivý kvantitatívny údaj o šírení (t. j. o škále a schopnosti adresátov prijať sugestívne pôsobiaci textový prvok a ďalej ho odovzdať) sme považovali za hlavný funkčný parameter procesu distribúcie/šírenia, ktorý nazývame memetickým procesom. Jeho výsledkom je mém ako špecifická textová jednotka.

Chápanie procesu diseminácie konkrétnych textov v medziľudskej kontaktovej komunikácii ako memetického procesu ponúka možnosti ďalšej výskumnej orientácie na sledovanie prepojenia teórie memetiky najmä s folkloristikou, literárnou vedou a tematólogiou, popkultúrou, teóriou médií, etnolingvistikou (najmä v otázke distribúcie a variácie spoločenských kultúrnych stereotypov), sociológiou, teóriou komunikácie a pod., ktoré si žiadajú špecializované analýzy.

Literatúra

- ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť*. Praha: Prostor 2001. 320 s.
- BLACKMORE, Susan: Imitation and the definition of a meme. In: *Journal of Memetics*, 1998, roč. 2, č. 2. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/252130982_Imitation_and_the_Definition_of_a_Meme (cit. 12. 12. 2020).
- BLACKMORE, Susan: *Teorie memů. Kultura a její evoluce*. Praha: Portál 2001. 304 s.
- DAWKINS, Richard: *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press 1976. 224 s.
- DOLNÍK, Juraj: *Jazyk – člověk – kultura*. Bratislava: Kalligram, 2010. 221 s.
- GOLEMA, Martin: *Predhistória literatúry u Slovanov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2013. 189 s.
- HEYES, C. M.: Imitation, culture and cognition. In: *Animal Behaviour*, 1993, roč. 46, č. 5, s. 999 – 1010.
- KOCH, Walter: *Culture and Semiotics*. Bochum: Brockmeyer 1989. 183 s.
- MLACEK, Jozef: Antipríslovie a príbuzné útvary (k niektorým súčasným premenám v paremiológii a jej pojmosloví). In: *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 3, s. 135 – 148.
- ŠOLTÉSOVÁ, Simona: *Memetické texty a digitálne médiá*. Prešov: Prešovská univerzita 2016. 110 s.
- WIGGINS, Bradley E. – BOWERS, Bret G.: Memes as genre: A structural analysis of the memescape. In: *New Media and Society* 2014, s. 1 – 21.
- ZIPES, Jack: *Why Fairy Tales Stick. The Evolution and Relevance of a Genre*. New York: Routledge 2006. 352 s.